

WIDZ W SPEKTAKLU

We współczesnym teatrze statyczna relacja pomiędzy spektaklem i jego odbiorcami, pogrążonymi w ciemności i ciszy, ustępuje coraz częściej miejsca relacji dynamicznej. Widza spektaklu zastępuje „widz w spektaklu” (sformułowanie zapożyczone od Patrice’a Pavisa). Nie jest to zjawisko nowe. Eksperymentalne działania związane z ustanawianiem interakcji między sceną a widownią prowadzone są od ponad pół wieku. Prekursorem w tej dziedzinie był brazylijski reżyser Augusto Boal (1931-2009), który w ramach swojej praktyki teatralnej stworzył pojęcie „widzów-aktorów”. W poświęconym Boalowi tekście *Zachęta do działania* Magdalena Hasiuk charakteryzuje je następująco: *„Widzowie-aktorzy”, jak reżyser określa wszystkie osoby uczestniczące w Teatrze Uciśnionych, w fikcyjnym świecie stworzonym w teatrze uczą się przekształcać go i przewycięzać celowo wzmacniane trudności, a tym samym przygotowują się do działania i przemiany świata realnego. Nadrzędnym celem tak zaaranżowanych działań jest pomoc ich uczestnikom w uwolnieniu się od tyranii. Boal uważa, że żyjemy po to, by wydobyć i w pełni rozwinąć własny potencjał. Dlatego też kluczowe zadanie powierzone zostaje w jego teatrze widzom, ich kreatywności. „Widzowie-aktorzy”, zastępując bohaterów, usiłują znaleźć rozwiązanie dla własnych, realnych problemów. Reżyser wychodzi z założenia, że jeśli żaden z „widzów-aktorów” nie zmieni świata, to pozostanie on taki, jaki jest.* Obecnie istnieje wiele formuł angażujących publiczność. Dwie najbardziej rozpowszechnione to immersyjność – zanurzanie widza w materię spektaklu, zacieranie granicy między sceną a widownią oraz interaktywność – zaangażowanie publiczności w przebieg zdarzeń i obdarzenie jej poczuciem sprawczości w świecie fikcji (!). Oba formaty mogą być wspomagane włączeniem do akcji nowych technologii i urządzeń komunikacyjnych. W konsekwencji zmianie ulega punkt widzenia publiczności oraz jej relacja z utworem teatralnym, wobec którego musi zająć stanowisko. Odnosząc się do wzajemnego oddziaływania na siebie widzów i aktorów, Małgorzata Maciejewska użyła pojęcia „wspólnotowości”. Zawiera ono w sobie *uruchomienie publiczności*, zachęcenie jej do porzucenia komfortowej strefy pasywności, skłonienie, aby wykonywała działania wspólnie z aktorami. *Bardzo mnie fascynuje możliwość wprowadzenia publiczności w stan, w którym gotowa jest do włączenia się w spektakl* – mówi autorka i reżyserka. Na tak rozumianej wspólnotowości zasadzała się koncepcja inscenizowanego czytania sztuki *CHODŹCIE, CHODŹCIE / приходьте, приходьте*, zaprezentowanej w Teatrze im. Szaniawskiego w Wałbrzychu 4 i 5 czerwca 2022 roku. Tekst powstał dzięki rezydencji dramaturgicznej zrealizowanej przez Małgorzatę Maciejewską pod opieką kuratorską Tomasza Jękota. Początkowo pisarka zamierzała się przyjrzeć sytuacji życiowej i zawodowej osób z Ukrainy mieszkających w Polsce, lecz temat jej projektu ewoluował pod wpływem rosyjskiej inwazji na Ukrainę. W trakcie pracy badawczej odbyła wiele rozmów, które pozwoliły jej na skonstruowanie doświadczenia utraty. *Wywiady prowadzone były na gorąco, często w parę tygodni, dni po ucieczce*

z obszaru wojny, mają niesamowitą siłę i są niepowtarzalnym w skali Polski zapisem emocji i uczuć, które towarzyszyły Przybyszom w ich ucieczce i zdomowianiu się w Polsce – powiedziała.

W scenie wywiadu TV udzielanego przez Uciekinierkę z Ukrainy (Irena Sierakowska) Zachodniemu Dziennikarzowi (Wojciech Świeściak) aktorzy siedzieli pomiędzy widzami. Fot. Mark Pohodin.

W projekcie wzięli udział twórcy z Polski i Ukrainy. Przenikały się głosy, języki i wspomnienia z wojny. Z jej początków, gdy jawiła się jako coś bliskiego, ale wciąż nierealnego. I z późniejszego okresu, kiedy tysiące niewinnych ludzi zostało zabitych, o czym Uciekinierka z Ukrainy (Irena Sierakowska) opowiada Zachodniemu Dziennikarzowi (Wojciech Świeściak) w osobliwej formule czarnego talk show. Ponieważ obydwójce aktorzy siedzą na krzesłach wśród widzów, publiczność teatralna zamienia się w widownię studia telewizyjnego.

W czytaniu gościnnie wzięła udział Halyna Ryba, aktorka i dyrektorka teatru z Lwowa.

Fot. Mark Pohodin.

Interaktywność jest wpisana w scenariusz pokazu – tekst otwiera preludium zawierające didaskalia: *Performerzy witają wchodzących widzów. Pytają o imię, odprowadzają na miejsca. Pytają, czy widz zechce uczestniczyć w spektaklu, czy życzy sobie zaangażowanie mniejsze czy większe. Mniejsze: czytanie z kartki zdania, większe: zadanie na scenie.* Aktorzy asystują widzom, którzy przełamują strach i decydują się wydobyć swój głos, aby wszyscy obecni na sali mogli go usłyszeć. Wypowiadanie słów, śpiewanie, mruczenie. Wspólnotowa harmonia ma wiele odcieni. Jedną z jej form była ankieta. Gdy postać imieniem Czesław (Czesław Skwarek) opowiadała o strachu (*Ubranie czegoś w słowa pomaga to oswoić*), przeniosła się ze sceny na kameralną widownię i zaczęła zadawać pytania: *Czego się pan najbardziej boi? A pani?* Padały odpowiedzi: wojny, śmierci, choroby, okrucieństwa. Natomiast w finale pokazu pojawiło się inne wyzwanie, będące przedłużeniem pieśni dziękczynnej wykonywanej przez aktorów. Polegało ono na dokończeniu zdania: „*Dziękuję za...*”. Obok wartości podstawowych (życie, zdrowie, miłość) patrioci lokalni dziękowali również za teatr i za Wałbrzych. W animowanie publiczności byli zaangażowani niektórzy widzowie, co ujawniono w czasie oklasków. Taka pomoc i ośmielenie były elementami budowania wspólnotowości i zaufania. Doświadczenie estetyczne, jakim jest recepcja spektaklu teatralnego zyskało dzięki temu szerszy wymiar. Nie wymagało przy tym innych kompetencji odbiorczych niż szczerłość i empatia.

Kamila Łapicka

Źródła:

Magdalena Hasiuk, *Zachęta do działania*, „Teatr” nr 11/2014, <https://teatr-pismo.pl/4949-zacheta-do-dzialania/>, 29.09.2023.

Małgorzata Maciejewska, *CHODŹCIE, CHODŹCIE / приходьте, приходьте*, tekst otrzymany dzięki uprzejmości autorki.

Patrice Pavis, *El análisis de los espectáculos*, tłum. Enrique Folch González, Barcelona 2000.

Fotografie oraz wypowiedź Małgorzaty Maciejewskiej ze strony internetowej Teatru im. Szaniawskiego w Wałbrzychu: <https://teatr.walbrzych.pl/dzialalnosc-czyli-spektakle/chodzie-chodzie/>, 30.09.2023.